

HOOFDSTUK 11

OEKRAÏNE ALS KANTELPUNT

2014–2029

Inleiding

Op 24 februari 2022 begon Rusland een grootschalige invasie van Oekraïne.

Hoewel de spanningen al jaren opliepen sinds de annexatie van de Krim in 2014, betekende deze aanval een schok voor Europa en de rest van de wereld.

Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog werd een grote Europese staat geconfronteerd met een poging van een buurland om met militair geweld de politieke toekomst van een soevereine natie te bepalen.

Wat aanvankelijk door velen werd gezien als een regionaal conflict, groeide uit tot een gebeurtenis met mondiale gevolgen.

De oorlog beïnvloedde:

- internationale veiligheid;
- energievoorziening;
- wereldhandel;
- defensie-uitgaven;
- diplomatieke verhoudingen;
- de toekomst van Europa.

Voor veel historici vormt Oekraïne inmiddels een van de belangrijkste geopolitieke kantelpunten van de 21e eeuw.

11.1 De Weg naar de Invasie

De relatie tussen Rusland en Oekraïne was jarenlang gespannen.

Belangrijke gebeurtenissen waren:

- de Oranje Revolutie van 2004;
- de Euromaidan-protesten van 2013–2014;

- de annexatie van de Krim in 2014;
- de oorlog in de Donbas-regio.

Rusland beschouwde de toenemende samenwerking tussen Oekraïne en het Westen als een bedreiging van zijn strategische belangen.

Oekraïne zag Europese integratie juist als een keuze voor politieke onafhankelijkheid en democratische ontwikkeling.

Deze tegengestelde visies zouden uiteindelijk leiden tot open oorlog.

11.2 De Russische Invasie

Toen Russische troepen in februari 2022 Oekraïne binnenvielen, gingen veel analisten ervan uit dat Kyiv snel zou vallen.

Die verwachting bleek onjuist.

De Oekraïense strijdkrachten boden onverwacht sterk verzet.

Belangrijke factoren waren:

- nationale mobilisatie;
- militaire voorbereiding;
- westerse steun;
- politieke vastberadenheid.

Daardoor veranderde de oorlog van een snelle militaire operatie in een langdurig conflict met wereldwijde gevolgen.

11.3 Westerse Steun aan Oekraïne

Vrijwel onmiddellijk ontstond een brede internationale coalitie ter ondersteuning van Oekraïne.

Steun kwam in verschillende vormen:

Militair

- luchtafweersystemen;
- artillerie;
- munitie;

- training;
- inlichtingenondersteuning.

Economisch

- financiële hulp;
- begrotingssteun;
- wederopbouwprogramma's.

Humanitair

- opvang van vluchtelingen;
- medische hulp;
- noodvoorzieningen.

Deze steun maakte duidelijk dat veel democratische landen de uitkomst van de oorlog zagen als meer dan een regionaal vraagstuk.

11.4 Sancties en Economische Oorlogvoering

Naast militaire steun werd een ongekend sanctiepakket tegen Rusland ingevoerd.

Doelen waren:

- beperking van financiële middelen;
- verzwakking van militaire productie;
- economische druk op het Kremlin.

Maatregelen betroffen onder meer:

- banken;
- technologie-export;
- energiehandel;
- internationale financiële transacties.

De oorlog werd daarmee niet alleen op het slagveld uitgevochten.

Ook economische instrumenten werden een centraal onderdeel van de strategie.

11.5 NAVO-Uitbreiding

Een van de meest opvallende gevolgen van de oorlog was de uitbreiding van de NAVO.

Landen die jarenlang buiten het bondgenootschap waren gebleven, heroverwogen hun positie.

De oorlog leidde tot een fundamentele herziening van veiligheidsbeleid in Noord-Europa.

Hierdoor groeide de NAVO verder uit tot het belangrijkste militaire bondgenootschap van de democratische wereld.

Voor Rusland betekende dit precies het tegenovergestelde van wat veel waarnemers verwachtten van de invasie.

11.6 Europese Defensie Wordt Prioriteit

Gedurende tientallen jaren profiteerden veel Europese landen van een relatief stabiele veiligheidsomgeving.

Defensie kreeg daardoor vaak minder prioriteit.

Na 2022 veranderde dit snel.

Nieuwe investeringen gingen naar:

- munitieproductie;
- luchtverdediging;
- cyberveiligheid;
- militaire infrastructuur;
- defensie-industrie.

Voor het eerst sinds het einde van de Koude Oorlog werd veiligheid opnieuw een centraal politiek thema binnen Europa.

11.7 Energie als Geopolitiek Wapen

De oorlog maakte ook duidelijk hoe belangrijk energieafhankelijkheid kan zijn.

Europa was jarenlang sterk afhankelijk van Russische energie.

Na 2022 begon een snelle heroriëntatie.

Belangrijke ontwikkelingen waren:

- diversificatie van leveranciers;
- uitbreiding van LNG-capaciteit;
- versnelling van hernieuwbare energie;
- investeringen in energiezekerheid.

Hierdoor veranderde niet alleen de energiemarkt, maar ook de geopolitieke positie van Europa.

11.8 De Amerikaanse Rol

De Verenigde Staten speelden een centrale rol in de steun aan Oekraïne.

Militaire en financiële bijdragen maakten Washington tot de belangrijkste externe partner van Kyiv.

Toch ontstond binnen de Amerikaanse politiek geleidelijk discussie.

Sommigen benadrukten:

- bescherming van democratische waarden;
- afschrikking van agressie;
- internationale stabiliteit.

Anderen vroegen zich af:

- hoe lang steun moest doorgaan;
- welke kosten acceptabel zijn;
- welke prioriteiten binnenlands belangrijker zijn.

Deze discussie weerspiegelde bredere spanningen binnen de Amerikaanse samenleving.

11.9 Amerikaanse Verdeeldheid

Naarmate de oorlog langer duurde, werd de verdeeldheid zichtbaarder.

Debatten gingen over:

- defensie-uitgaven;
- begrotingskosten;
- internationale verantwoordelijkheid;
- nationale belangen.

Voor Europese bondgenoten ontstond hierdoor een nieuwe onzekerheid.

Hoe duurzaam is Amerikaanse steun wanneer binnenlandse politieke verhoudingen veranderen?

Deze vraag zou een belangrijke rol spelen in Europese veiligheidsplanning.

11.10 De Wereldwijde Gevolgen

De oorlog had gevolgen ver buiten Europa.

Effecten werden zichtbaar in:

Wereldhandel

- verstoring van handelsroutes;
- hogere transportkosten.

Voedselvoorziening

- druk op graanmarkten;
- prijsstijgingen.

Energie

- stijgende energieprijzen;
- verschuivende energiestromen.

Geopolitiek

- nieuwe allianties;
- groeiende rivaliteit tussen machtsblokken.

Hierdoor werd Oekraïne een mondiaal vraagstuk.

11.11 Een Nieuwe Europese Zelfbewustheid

Een van de meest blijvende gevolgen was de verandering van het Europese denken.

Europa begon steeds nadrukkelijker te investeren in:

- defensie;

- industriële capaciteit;
- strategische autonomie;
- energiezekerheid.

Veel beleidsmakers concludeerden dat veiligheid niet langer vanzelfsprekend is.

Deze mentaliteitsverandering kan nog decennialang doorwerken.

Historische Vergelijkingen

Historici vergelijken de oorlog regelmatig met eerdere kantelpunten.

Vergelijkingen worden gemaakt met:

- 1914;
- 1939;
- 1945;
- 1989.

Hoewel iedere periode uniek is, delen zij een belangrijk kenmerk:

zij markeerden het einde van een bestaande orde en het begin van een nieuwe.

Voor veel waarnemers behoort Oekraïne inmiddels tot dezelfde categorie van historische omslagpunten.

Analyse: Wat Veranderde Werkelijk?

De oorlog veranderde niet alleen grenzen en militaire strategieën.

Zij veranderde ook fundamentele aannames.

Voor 2022 gingen veel Europese landen ervan uit dat:

- economische integratie stabiliteit zou brengen;
- grootschalige oorlog onwaarschijnlijk was;
- defensie-uitgaven relatief laag konden blijven.

Na 2022 werden deze aannames opnieuw beoordeeld.

Veiligheid, afschrikking en strategische autonomie keerden terug naar het centrum van het politieke debat.

Historische Betekenis

De oorlog markeerde mogelijk het einde van de naoorlogse veiligheidsorde.

Sinds 1945 was de internationale veiligheid grotendeels gebaseerd op:

- respect voor grenzen;
- multilaterale samenwerking;
- internationale instellingen;
- afschrikking.

De oorlog in Oekraïne liet zien dat deze principes niet vanzelfsprekend zijn.

Daardoor werd de bestaande orde fundamenteel uitgedaagd.

Of er een nieuwe stabiele veiligheidsorde ontstaat, is nog onzeker.

Maar dat de oude orde is veranderd, staat voor veel waarnemers buiten twijfel.

Conclusie

De oorlog in Oekraïne is meer dan een conflict tussen twee landen.

Zij is een test geworden voor:

- democratische solidariteit;
- internationale samenwerking;
- militaire afschrikking;
- geopolitieke stabiliteit.

De gevolgen zijn zichtbaar in Europa, Noord-Amerika, Azië en ver daarbuiten.

Misschien zal de geschiedenis uiteindelijk oordelen dat Oekraïne hetzelfde betekende voor de 21e eeuw als Berlijn in 1948, Hongarije in 1956, de Berlijnse Muur in 1989 of de aanslagen van 11 september 2001.

Een gebeurtenis die de wereld dwong haar aannames te herzien.

Kernvraag

Was de oorlog in Oekraïne een tijdelijke crisis, of het begin van een nieuwe wereldorde waarin veiligheid, macht en geopolitieke concurrentie opnieuw de internationale politiek domineren?

Het antwoord op die vraag zal mede bepalen hoe toekomstige generaties terugkijken op de periode 2022–2029.

maak opnieuw HOOFDSTUK 12 RUSLAND, CHINA EN DE NIEUWE MACHTSBLOKKEN BRICS China Rusland India Midden-Oosten Vraag: Ontstaat een nieuwe multipolaire wereld?

HOOFDSTUK 12

RUSLAND, CHINA EN DE NIEUWE MACHTSBLOKKEN

2015–2029

Inleiding

Gedurende het grootste deel van de periode na de Koude Oorlog werd de internationale orde gekenmerkt door een dominante positie van de Verenigde Staten en hun bondgenoten.

Hoewel andere landen economische groei doormaakten, bleef het Westen lange tijd de belangrijkste politieke, militaire en financiële machtsfactor.

Vanaf het begin van de 21e eeuw begonnen echter nieuwe ontwikkelingen zichtbaar te worden.

China groeide uit tot een economische grootmacht.

India ontwikkelde zich tot een van de snelst groeiende economieën ter wereld.

Rusland probeerde zijn geopolitieke invloed te herstellen.

Landen in het Midden-Oosten, Azië, Afrika en Latijns-Amerika zochten steeds vaker naar een zelfstandige positie tussen de grote machtsblokken.

Daardoor ontstond een fundamentele vraag:

Beweegt de wereld zich van een door het Westen gedomineerde orde naar een multipolaire wereld met meerdere machtscentra?

12.1 Het Einde van het Unipolaire Moment

Na de val van de Sovjet-Unie in 1991 ontstond een periode waarin de Verenigde Staten de enige supermacht waren.

Sommige analisten spraken over:

- een unipolaire wereld;
- het einde van grote geopolitieke rivaliteit;
- de wereldwijde verspreiding van democratie en markteconomie.

Deze verwachtingen bleken slechts gedeeltelijk juist.

Vanaf ongeveer 2000 werd zichtbaar dat andere landen hun economische en politieke invloed snel uitbreidden.

Hierdoor begon het internationale machtssevenwicht langzaam te verschuiven.

12.2 China: De Opkomst van een Wereldmacht

Geen enkele ontwikkeling had meer impact op de wereldorde dan de opkomst van China.

In enkele decennia groeide China uit van een ontwikkelingsland tot een economische reus.

Belangrijke kenmerken van deze opkomst waren:

- enorme industriële capaciteit;
- technologische ontwikkeling;
- infrastructuurinvesteringen;
- wereldwijde handelsnetwerken;
- groeiende militaire modernisering.

China werd:

- de fabriek van de wereld;

- een belangrijke investeerder;
- een technologische concurrent;
- een geopolitieke speler.

Voor de Verenigde Staten betekende dit de grootste strategische uitdaging sinds de Koude Oorlog.

12.3 Het Chinese Wereldbeeld

China presenteert zichzelf vaak als voorstander van:

- economische ontwikkeling;
- nationale soevereiniteit;
- niet-inmenging;
- multilaterale samenwerking.

Critici wijzen echter op:

- mensenrechtenkwesties;
- staatscontrole;
- geopolitieke drukmiddelen;
- strategische afhankelijkheden.

Hierdoor wordt China tegelijkertijd gezien als partner, concurrent en systeemrivaal.

12.4 Rusland: Herstel van Invloed

Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie verloor Rusland een groot deel van zijn internationale invloed.

Onder leiding van het Kremlin ontstond geleidelijk een strategie gericht op:

- herstel van geopolitieke invloed;
- versterking van militaire capaciteit;
- bescherming van nationale belangen;
- beperking van westerse invloed in de directe omgeving.

De oorlog in Oekraïne werd het meest ingrijpende gevolg van deze koers.

Tegelijkertijd bracht die oorlog Rusland ook in een positie van langdurige confrontatie met het Westen.

12.5 Rusland en China: Partnerschap of Noodzaak?

Hoewel Rusland en China geen formele alliantie vormen zoals de NAVO, groeide hun samenwerking aanzienlijk.

Belangrijke gebieden zijn:

- energie;
- handel;
- diplomatie;
- technologie;
- internationale instellingen.

Toch bestaan ook verschillen.

Beide landen hebben:

- verschillende economische belangen;
- verschillende historische ervaringen;
- verschillende lange termijn ambities.

Hun samenwerking wordt daarom vaak gezien als pragmatisch en strategisch, eerder dan ideologisch.

12.6 India: De Onafhankelijke Grootmacht

Een van de meest opvallende ontwikkelingen is de opkomst van India.

Met:

- een enorme bevolking;
- sterke economische groei;
- technologische ontwikkeling;

groeit India uit tot een centrale speler in de wereldpolitiek.

Wat India bijzonder maakt, is de poging om een onafhankelijke koers te varen.

India zoekt samenwerking met:

- het Westen;

- Rusland;
- Aziatische partners;
- ontwikkelingslanden.

Daardoor past India niet eenvoudig binnen traditionele machtsblokken.

12.7 BRICS: Alternatief of Aanvulling?

Steeds meer aandacht ging uit naar de groep die bekendstaat als:

BRICS

Oorspronkelijk bestond deze uit:

- Brazilië;
- Rusland;
- India;
- China;
- Zuid-Afrika.

Later groeide de belangstelling van andere landen om zich aan te sluiten.

Voorstanders zien BRICS als:

- tegenwicht voor westerse dominantie;
- platform voor opkomende economieën;
- instrument voor economische samenwerking.

Critici wijzen erop dat de leden onderling grote verschillen hebben.

Toch symboliseert BRICS een bredere verschuiving in de internationale machtsverhoudingen.

12.8 Het Midden-Oosten in Beweging

Ook het Midden-Oosten veranderde aanzienlijk.

Landen in de regio probeerden hun economieën te diversifiëren en hun geopolitieke speelruimte te vergroten.

Steeds vaker werd samengewerkt met:

- China;

- Europa;
- India;
- regionale partners.

Daardoor ontstond een situatie waarin landen niet langer uitsluitend afhankelijk wilden zijn van één grootmacht.

Deze ontwikkeling past binnen de bredere trend van multipolariteit.

12.9 De Rol van Energie en Grondstoffen

Een belangrijk onderdeel van de nieuwe machtsverhoudingen betreft energie en grondstoffen.

Landen met toegang tot:

- olie;
- gas;
- lithium;
- koper;
- zeldzame aardmetalen;

verkregen nieuwe strategische betekenis.

Hierdoor werd economische macht steeds nauwer verbonden met toegang tot kritieke hulpbronnen.

12.10 De Dollar en Financiële Macht

Gedurende tientallen jaren vormde de Amerikaanse dollar het centrum van het mondiale financiële systeem.

Steeds meer landen onderzochten echter mogelijkheden om:

- handel in andere valuta uit te voeren;
- financiële afhankelijkheid te verminderen;
- alternatieve betalingssystemen te ontwikkelen.

Hoewel de dollar dominant bleef, werd voor het eerst serieus gesproken over mogelijke alternatieven op lange termijn.

12.11 Technologie als Nieuwe Geopolitieke Arena

De concurrentie tussen machtsblokken speelt zich niet alleen af op militair terrein.

Belangrijke strijdvelden zijn:

- kunstmatige intelligentie;
- halfgeleiders;
- quantumtechnologie;
- ruimtevaart;
- cyberveiligheid.

Technologische onafhankelijkheid werd voor veel landen een strategische prioriteit.

Hierdoor ontstond een nieuwe vorm van geopolitieke competitie.

12.12 Europa Tussen de Machtsblokken

Voor Europa bracht deze ontwikkeling complexe keuzes met zich mee.

Europa blijft nauw verbonden met:

- de Verenigde Staten;
- de NAVO;
- democratische bondgenoten.

Tegelijkertijd heeft Europa economische belangen in:

- China;
- India;
- het Midden-Oosten;
- opkomende markten.

Daardoor probeert Europa steeds vaker een evenwicht te vinden tussen waarden, veiligheid en economische belangen.

Analyse: Ontstaat een Nieuwe Multipolaire Wereld?

Het antwoord lijkt steeds vaker:

Ja, maar niet volledig.

De Verenigde Staten blijven:

- militair de sterkste macht;
- technologisch zeer invloedrijk;
- financieel dominant.

Toch beschikken andere landen inmiddels over voldoende economische en politieke kracht om zelfstandig invloed uit te oefenen.

De wereld van 2029 verschilt fundamenteel van die van 1991.

Macht is meer verspreid geraakt.

Invloed wordt gedeeld door meerdere spelers.

Daardoor ontstaat een systeem waarin verschillende centra naast elkaar bestaan.

Historische Betekenis

De periode 2015–2029 kan later worden gezien als het moment waarop de internationale orde definitief veranderde.

Niet doordat één land de wereld ging domineren.

Maar doordat meerdere landen invloed begonnen uit te oefenen op verschillende terreinen:

- economie;
- technologie;
- energie;
- veiligheid;
- diplomatie.

Hierdoor werd de wereld complexer, maar ook minder voorspelbaar.

Conclusie

De opkomst van China, de geopolitieke ambities van Rusland, de groei van India, de uitbreiding van BRICS en de veranderende positie van het Midden-Oosten wijzen allemaal in dezelfde richting.

De wereld beweegt zich weg van een systeem waarin één macht de toon zet.

In plaats daarvan ontstaat een internationale orde waarin meerdere spelers tegelijkertijd invloed uitoefenen.

Dat betekent niet noodzakelijk meer stabiliteit.

Het betekent ook niet automatisch meer conflict.

Maar het betekent wel dat de regels van de internationale politiek opnieuw worden geschreven.

Kernvraag

Ontstaat een nieuwe multipolaire wereld?

De ontwikkelingen tussen 2015 en 2029 suggereren dat het antwoord steeds vaker "ja" is.

De grotere vraag is echter niet óf de wereld multipolair wordt.

De grotere vraag is:

Kunnen meerdere machtscentra vreedzaam naast elkaar bestaan, of leidt deze nieuwe machtsverdeling tot langdurige geopolitieke rivaliteit?

Het antwoord op die vraag zal in belangrijke mate bepalen hoe de 21e eeuw eruit zal zien.